

ПРАБЛЕМЫ РЭСТАЎРАЦЫІ І ЗАХАВАННЯ САЛОМАПЛЯЦЕННЯ ПАВУКОЎ

А. В. Шаціло,

*дацэнт кафедры народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў*

Саломапляценне – адзін з відаў народнага мастацтва Беларусі, шырока прадстаўлены ў экспазіцыях практычна ўсіх музеяў краіны. Большая частка прадметаў мастацтва саломапляцення ў музейных калекцыях адносіцца да ХХ ст. Значную частку сярод экспанатаў займаюць «павукі» – традыцыйныя падвесныя модульныя канструкцыі з саломы. Пры даволі невялікім ўзросце экспанатаў, з нагоды прыродных асаблівасцей матэрыялу (яго крохкасці і нетрываласці) практычна ў кожным выпадку патрабуецца ўвага рэстаўратара.

У наш час няма адзінай зацверджанай методыкі правядзення комплексу рэстаўрацыйных работ з прадметамі, выкананымі з саломы, альбо з яе выкарыстаннем. Комплексны падыход да кансервацыі, рэстаўрацыі і рэканструкцыі прадметаў саломапляцення, а таксама выкарыстанне для гэтых мэт розных матэрыялаў патрабуе далейшай распрацоўкі. Такой, як пастаноўка мадэльных эксперыментаў альбо доўгатэрміновы аналіз непасрэдна практычнай дзейнасці рэстаўратараў.

Так, асноўнымі фактарамі пашкоджання экспанатаў з'яўляюцца наступныя ўздзеянні: кліматычныя – сезонныя і сутачныя ваганні тэмпературы і вільгаці; фізічныя альбо механічныя; біялагічныя, якія могуць мець заалагічны, энтамалагічны і мікрабіялагічны характар. Усе гэтыя віды пашкоджанняў лагічна ўзаемазвязаны адзін з адным, маюць прычынна-выніковы характар, а часам іх складана размежаваць.

У залежнасці ад уздзеяння тых ці іншых неспрыяльных фактараў усе віды пашкоджанняў твораў саломапляцення можна аднесці да наступных груп:

– пашкоджанні, выкліканыя парушэннем умоў захавання і экспанавання пад уздзеяннем навакольнага асяроддзя і антрапагенных фактараў, якімі з'яўляюцца, напрыклад, экалагічныя, калі пад уздзеяннем шкодных фактараў адбываецца разбурэнне цэлюлозных валокнаў. Гэтыя пашкоджанні падзяляюцца на: пашкоджанні фізічнага (механічнага) характару (да іх можна аднесці поўнае ці

частковае разбурэнне каркасаў, асобных фрагментаў і элементаў вырабаў); біялагічнага паходжання, выкліканыя рознымі фактарамі (мікрабіялагічныя, энтамалагічныя і заалагічныя разбурэнні); выкліканыя забруджваннем паверхні вырабаў (часцей за ўсё хімічнай этыялогіі).

– пашкодванні, выкліканыя парушэннем тэхналагічных норм пры стварэнні твора (аўтарскія);

– пашкодванні, выкліканыя парушэннем норм рэстаўрацыі.

Калі разглядаць «павукі» з боку тэхналагічнага аналізу – гэта трохмерная канструкцыя, складзеная як мінімум з двух (а часам і болей) розных матэрыялаў, злучаных у пэўнай паслядоўнасці. Пашкодванні ў кожным з іх цягнуць за сабой змены ў суседніх. Вызначэнне відаў пашкоджанняў (ацэнка стану захавання прадмета) неабходна для найбольш карэктнага выбару спосабу выдалення забруджванняў, метадаў кансервацыі і рэстаўрацыі твора.

Нязначныя забруджванні як асобных частак, так і ўсяго твора, асобныя адзінкавыя пашкодванні элементаў, магчымыя невялікія страты вызначаюць добрую захаванасць прадмета.

Выдаленне паверхневых забруджванняў можна праводзіць механічнымі спосабамі: сухой чысткі (пыласос, мяккі пэндзаль) альбо вадой. Выбіраць сродкі ачышчэння трэба таксама з улікам памеру і стану прадмета, а таксама тых матэрыялаў, якія ўжыты ў кожным асобным выпадку. Як правіла, саламяныя рэчы добра пераносяць водную ачыстку, але і тут трэба ўлічваць тэмпературна-вільготнасныя ўмовы апрацоўкі і сушкі.

Пры наяўнасці мікрабіялагічных пашкоджанняў (плесні) адбываецца выдаленне біялагічных забруджванняў з адначасовай ачысткай прадмета. Для таго, каб споры плесні не трапілі ў дыхальныя шляхі, трэба праводзіць апрацоўку прадмета спіртавым растварам альбо растварамі з утрыманнем ПАР з прычыны гідрафобнасці спор плесні. Таксама можа праводзіцца апрацоўка саставамі перакісу (3–5%).

У натуральных выпрабаваннях, якія працягваліся больш за 10 гадоў ва ўмовах экспазіцыі з нерэгулюемым тэмпературна-вільготнасным рэжымам, пры неабходнасці доўгатэрміновых біяцыдных апрацовак добра зарэкамендавала сябе распрацаваная ў Інстытуце мікрабіялогіі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі методыка кансервацыі паверхні саламяных вырабаў растварам прамысловага

саставу «Pinotex». Ужо 6% раствор у ацэтоне дае неабходную ахову і не змяняе вонкавых характарыстык матэрыялу.

Выкарыстанне сучасных матэрыялаў для правядзення непасрэдна рэстаўрацыйных работ магчыма ў тым выпадку, калі іх ужыванне не змяняе экспазіцыйнага выгляду твора. Гэта, напрыклад, умацаванне канструкцый (каркасаў), мантаж асобных дэкаратыўных элементаў. Так, веды пра склад і ўласцівасці палімераў, іх змены з цягам часу ў розных кліматычных умовах даюць падставу прагназаваць іх выкарыстанне таксама і ў рэстаўрацыі твораў саломапляцення.

Саломы ў падвесных канструкцыях («павуках») і некаторых ажурных відах пляцення, якія ўжываюцца для іх дэкарыравання, – матэрыял крохкі, пашкоджанні атрымлівае пры нязначным механічным уздзеянні. Таму ўсе саламяныя вырабы патрабуюць аховы ад механічнага разбурэння.

Пры рэстаўрацыі модульных канструкцый можа праводзіцца разборка асобных элементаў, умацаванне краю і арміраванне саломін палімернымі матэрыяламі. Адным з такіх матэрыялаў можна назваць клеявыя стрыжні для тэрмапісталета. Яны не парушаюць знешні выгляд прадмета, бо празрыстыя, даюць трывалае злучэнне і зваротныя пры паўторным награванні.

Аднак пры гэтым нельга выкарыстоўваць умацаванне краю полівінілацэтатным клеём (ПВА), таму што з цягам часу з-за пацямнення і нарастання жорсткасці паверхні плёнкі ён выклікае незваротныя пашкоджанні прадмета.

Шмат у якіх выпадках немагчыма так правесці рэстаўрацыйныя работы, каб запаўненне страт было тэхналагічна і мела эстэтычны выгляд, але, паколькі традыцыйна канструкцыя «павукоў» складаецца з аднолькавых рамбчных модуляў, у дадзеным выпадку гэта карэктна і тэхналагічна апраўдана. Але пры экспанаванні «павукоў» ва ўмовах з нерэгулюемым тэмпературна-вільготнасным рэжымам альбо пры выкарыстанні іх у інтэрактыўным асяроддзі, найбольш удалым з'яўляецца метады кансервацыі і наступнага стварэння копіі твора. Таксама метады капіравання альбо рэканструкцыі найбольш карэктныя для захавання арыгіналаў, з якімі пасля могуць працаваць навукоўцы, у той час як у экспазіцыі павінны знаходзіцца копіі. Паколькі ў сучасных умовах музеяў пры экспанаванні твораў народнага мастацтва назіраецца тэндэнцыя да стварэння рухомага крэатыўнага асяроддзя, узаемадзеяння гледача і прадмета, стварэнне копіяў набывае характар неабходнасці. Тады на

арыгінал не ўздзейнічаюць вонкавыя фактары, а наведвальнікі маюць магчымасць дакрануцца да прадмета. Гэты метадаў таксама найбольш удалы пры наяўнасці вялікіх страт.

Пры капіраванні – стварэнні аналага твора па наяўным арыгінале – можна выкарыстоўваць сучасныя матэрыялы для асновы (каркаса), пры злучэнні частак і элементаў з умовай, што яны не ўплываюць на выніковы выгляд твора і агульную тэхналогію выканання. Магчыма таксама і рэканструкцыя – стварэнне твора (альбо яго часткі) па малюнках, фотаздымках, літаратурных крыніцах.

Такім чынам, праблема рэстаўрацыі прадметаў саломалічэння з'яўляецца доўгатэрміновым праектам дзеля распрацоўкі метадычных рэкамендацый пры падрыхтоўцы спецыялістаў і практычнага выкарыстання мастакамі-рэстаўратарамі.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУДУ